

DISERTACIJA APIE HERMENEUTINIO IR POSTMODERNIOJO DISKURSO ESTETIŠKUMĄ

2001 metų balandžio 24 dieną Vilniaus Universitete problemiška diskursyvioje, tačiau džiugioje ir draugingoje atmosferoje Vytautas Rubavičius apgynė humanitarinių mokslų daktaro disertaciją „Postmoderniojo diskurso hermeneutiškumas ir estetiškumas“. Doktorantūros komiteto nariai prof. A. Šliogeris, prof. B. Genzelis, prof. A. Andrijauskas, prof. A. Kalėda, doc. dr. M. P. Šaulauskas bei oponentai prof. B. Kuzmickas, doc. dr. A. Jokubaitis neabejodami pripažino, kad disertanto parengtas darbas vertas humanitarinių mokslų filosofijos pakraipos daktaro vardo. Disertaciją ginti rekomendavo Vilniaus Universiteto Filosofijos istorijos ir logikos katedra. Kadkada Rubavičius buvo šios katedros aspirantas. Jau tada rašė eilėraščius. Gilinosi į filosofiją, tačiau poezijos trauka buvo stipresnė. Ilgus metus V. Rubavičius garsėjo kaip literatas, poetas ir eseistas, kultūros ir politikos bei politikų kritikas.¹ Rubavičius – žinomas kultūrinėje spaudoje filosofinės recenzijos meistras². Įsimintinos jo Martino Heideggerio vertimų, Arvydo Šliogerio, Alfonso Lingio knygų recenzijos. Recenzuoti filosofines knygas kar-

tais būna sunkiau nei parašyti kritinių-mokslinių tekstą. Recenzija šaukiasi autentiškos ją rašančiojo laikysenos. Tai poeto laikysena. Viena iš interviu, kuriame jis reflektavo save kaip poetas, Rubavičius sakė: „Taip, domėjausi ir iki šiol domiuosi ne tik literatūra. Net baigiau filosofijos istorijos aspirantūrą. Kai kurios temos apimdavo mane staiga ir ilgai nepaleisdavo <...> Bendravimas, pasaulio suvokimas yra nuolatinė žmogaus prasmų savikūra... Tokios mintys nedavė ramybės prieš gerą dešimtį metų, kada gilinausi į filosofinę hermeneutiką, kada tiesiog kankino kalbos stebuklas“.³ Šis interviu rašytas prieš dešimtį metų – 1991. Dar po dešimties metų – 2001 – Rubavičius grįžta į katedrą ir apgina disertaciją. Nors ir siekia reflektuoti hermeneutinę tradiciją postmoderniojo diskurso perspektyvoje, tačiau, kaip pastebėjo doktorantūros komiteto narys Šaulauskas, atiduoda pirmenybę hermeneutikai, ypač Heideggerio, paties doktoranto žodžiais tariant, yra „hermeneutikos paviliotas“. Šią odisejišką išėjimo–sugrįžimo slinktį pastebėjo beveik visi doktorantūros komiteto nariai, įvardiję ją kaip brandą. Doktorantūros komitetas ir oponentai nepamiršo Platono nužymėtos griežtos poezijos ir filosofijos takoskyros. Todėl oponentai pažymėjo kaip teigiamą disertacijos ypatybę tai, jog joje neaptiko poezijos pėdsakų. Įtariai ieškodami poetinės kalbos liekanų (Iš kur žodis „chimera“, – nepri-

¹ V. Rubavičius išleido poezijos rinkinius *Nusigiedrję žodžiai*, 1979; *Laiko įtampa*, 1981; *Eilinė istorija*, 1985; *Dangus ir kitos gamtos jėgos*, 1988; *Akies šukė*, 1991; *Pilkosios eilės*, 1998; kritinių straipsnių rinkinį *Neįvardijamos laisvės ženklas*, 1997. V. Rubavičius – buvęs Rašytojų sąjungos savaitraščio *Literatūra ir menas* vyr. redaktorius.

² Žr. Baranova J. Filosofinė recenzija: kaip ir kodėl ją rašyti? // *Kultūros barai*. 1997. Nr. 11.

³ Sventickas V. *Keturi portretai*. Vilnius, 1991. P. 195.

tariamai klausė oponentas A. Jokubaitis, – ar ne iš poezijos?), palankiai vertino filosofinės kalbos kultūrą. Rubavičiaus fenomenas mūsų filosofiniame gyvenime unikalus. Poeto savi-tapatybė meta iššūkį filosofui, o filosofo – po- etui. Oponentas Kalėda pastebėjo, jog jis bu- vęs liudininkas, kaip Rubavičius sufilosofino poeziją. Išlaikius „filosofinio mąstymo grynu- mo“ testą – parašius ir apgynus filosofijos kri- tikai skirtą darbą – norėtuši paakinti disertan- tą imtis drąsiau poetinti filosofiją. Ar iš tiesų tokie tolimi šie dvasios pasauliai? Ar iš tiesų turime rašyti filosofinius tekstus taip, kaip ra- šytų juos, F. Nietzsche’s žodžiais tariant, „maš- tančios varlės“, tai yra be aistros ir fantazijos, be egzistencinio angažuotumo?

Disertanto pasirinkta tema iš tiesų artima poezijai. Hermeneutinė tradicija įtvirtino ne- paprastą meno svarbą. Pati hermeneutika klos- tėsi kaip tekstų interpretavimo, perdavimo ir „išlūkštenimo“ apmąstymas. W. Dilthey’us iš- kėlė literatūros svarbą istorijos pažinimui. Hei- deggeris poetinį sakymą susiejo su pirminiu iš- klausymu į Būtį: poetinė ištarmė teikia žmo- gaus gyvenimui (*wohnen*) matą ir ritmą, už- tikrinantį tam tikrą sutarimą su Būtimi, todėl ir galima teigti, jog „poetiškai gyvena žmogus“. Šiuo atžvilgiu poetinė ištarmė sąveikauja su fi- losofiniu mąstymu, kuris nuolatos turi ir pasi- telkti tą ištarmę, ir atsiriboti nuo jos. Menas yra būtiškosios atvertiesvieta, kurios prošvais- tėje įmanoma įžvelgti tam tikrą pirmapradiš- ką tiesos ir prasmės „pavidalą“, palaikantį žmogiškąją egzistenciją, vėliau – Likimo (Bū- ties) siunčiamą žinią. H. G. Gadameris, plė- todamas Heideggerio įžvalgas, menui teikia la- biau tradicinę pažintinę reikšmę: jo manymu, menas atskleidžia tokias tiesas apie žmogaus gyvenamą pasaulį, kurios neprieinamos jo- kiems mokslams. Kaip pastebėjo Rubavičius, ir postmodernūs filosofavimas daugiausia yra

„meninis“, „estetinis“ filosofavimas, kadangi filosofinis diskursas įtraukia įvairius literatū- rinius žanrus, visokią kalbėjimą apie meną. Postmodernieji filosofai neneigia galimybės skirti filosofinį ir literatūrinį diskursus, tačiau laiko tokį skyrimą esant sąlygišką. Kita vertus, kaip tik literatūroje ir retorikos tradicijoje ieš- koma ir randama naujų dekonstravimo „įna- gių“. Naujos dekonstravimo trajektorijos sklei- džiasi siejant įvairius literatūrinius ir filosofi- nius tekstus.

Disertacijoje gvildenami postmoderniojo es- tetinio diskurso ypatumai, menui ir meninei praktikai nebetekus to apibrėžtumo, kuris bu- vo būdingas modernizmo ir avangardo menui. Sunykus meno ir nemeno sferų priešingumui, pastebi disertantas, problemiškos tampa ir tra- dicinės estetikos kategorijos, todėl postmoder- nūs teoretizavimas meno reiškinius ir proces- sus sieja su postmodernaus būvio, kapitalo rai- dos logikos, ženklo ir referencijos santykių, var- tojimo ciklą aiškinimais. Postmodernieji ma- sytojai (J. Baudrillard’as, J. Derrida, F. Jameso- nas, Z. Baumanas, J. F. Lyotardas) į meno fe- nomenus žvelgia kaip į tam tikrus visuomenės būvio simptomus, savaip nurodančius būvio kaitos logiką ir ją lemiančius veiksnius. Diser- tacijoje išryškinamas vienas iš esminių postmo- derniojo būvio ypatumų – meno suprekinimas ir prekės bei gyvenamojo pasaulio suestetini- mas. Aptariamasis simuliakrinės tikrovės (Baudrillard’as, Jamesonas) įsivyravimas, nykstant tikrovės referencijos plotmei ir me- ninei praktikai tampant savireferentiška žen- kline sistema. Šitai būdinga sosiūriškajam žen- klo ir vėlesniajam postmoderniajam teksto su- pratimui. Moderniojo ir postmoderniojo dis- kursų skirtingumai gvildenami lyginant Hei- deggerio, Jamesono ir Derrida pateiktas V. van Gogho „batų“ interpretacijas. Aptiriamos nos- talgijos moderniajam menui, įvairių stilių „at-

gimimų“ bei tikrovės “prikėlimo” kultūroje prielaidos. Disertanto manymu, svarbu yra nurodyti postmoderniojo estetinio teoretizavimo vidinį prieštarumą – nors ir neigiamas apibrėžtas prasmės bei tiesos galimumas bei pripažįstamas kultūros ir meno savireferentiškumas, pavaldus vartojimo logikai, vis dėlto išlaikoma ir referentiškumo prielaida, tikintis, jog menas gali (o kartais ir privalo) pasakyti šią svarbiausią ir apie pasaulio būvį, ir apie žmogaus egzistenciją. Šis prieštarumas savaip išreiškia apmaštos tikrovės prieštarumą: turintys nusakyti tikrovę teoriniai konstruktai ir meniniai vaizdiniai tapo pačia tikrove, o postmoderniojo meno ir tiesos santykius iš esmės nulemia teorinis diskursas apie tiesą dabarties būvio sąlygomis.

Disertacijos gynimo metu buvo gyvai diskutuota. Šaulauskas siūlė pasvarstyti filosofinio diskurso ateitį. Jeigu filosofiniame diskurse vis dėlto neįmanoma išvengti tokių sąvokų kaip „tiesa“ ar „autentiškumas“, gal gali ateiti

ir postmoderniojo diskurso pabaiga? Ar gali baigtis simuliakrų laikas? Kuzmickas siūlė pasvarstyti, ar dekonstrukcinis pagrindų ardymas neapima ir paties meno? Ar dekonstrukcijoje slypi koks nors konstruktyvus pradai, ar dekonstruotos tikrovės perspektyva žada ką nors daugiau nei vienmatį vartotojiškumą? Ar tarp filosofinės hermeneutikos ir dekonstrukcijos nėra nacionalinių tradicijų sąlygojamo skirtingumo? Oponentas Jokubaitis klausė, ar iš tiesų hermeneutika būtinai ryšiais susieta su filosofijos „meniškėjimo“ tendencijomis? Kuo „postmodernizmas nr. 1“ (romantizmas) skiriasi nuo „postmodernizmo nr. 2“ (poststruktūralizmo)?

Šių klausimų inspiruoti išsamūs ir apgalvoti disertanto atsakymai yra tarsi tolesnių jo tyrimų pradžia. Kaip pastebėjo doktorantūros komiteto narys Kalėda, diskusija buvo iš tiesų šauni.

Jūtarė Baranova